

Кримінальне правосуддя в умовах війни: судді ВС виступили спікерами на X Харківському міжнародному юридичному форумі

Datum 14.10.2026
Subjekt Verkhovnyi Sud
Region Ukraine
Kategorie Conferences and trade fairs, Law, Security

Суддя Великої Палати Верховного Суду Віталій Уркевич і суддя Верховного Суду у Касаційному кримінальному суді Сергій Фомін долучилися до панельної дискусії «Кримінальне правосуддя під час війни: взаємодія юрисдикцій, процесуальна реформа та компенсація шкоди, завданої агресією проти України», яка відбулася в межах X Харківського міжнародного юридичного форуму.

Сергій Фомін зосередив увагу на особливостях збирання доказів у кримінальних провадженнях під час війни і зазначив про значне зростання кількості проваджень, у яких доказова інформація отримана в результаті розвідувальної та контррозвідувальної діяльності.

На переконання судді, прийняття у 2020 році Закону України «Про розвідку» стало своєчасним і важливим кроком у наближенні української правової системи до міжнародних стандартів, зокрема в частині впровадження судового контролю на здійснення розвідувальних заходів, які у випадках, передбачених ст. 14 вказаного Закону, можуть проводитися на території України (як виняток із загального правила).

Спікер звернув увагу, що відповідно до ч. 3 ст. 14 Закону розвідувальні заходи не можуть організовуватися і проводитися для вирішення завдань кримінального провадження. Натомість у разі виявлення під час проведення розвідувальних заходів ознак злочину розвідувальні органи мають повідомити про це відповідний орган досудового розслідування, а в разі якщо ознаки злочину виявлено під час проведення розвідувального заходу, який триває і припинення якого може негативно вплинути на його результати, або існує загроза, що таке повідомлення спричинить розкриття інформації про розвідувальний захід, розвідувальний орган має повідомити орган досудового розслідування після завершення такого розвідувального заходу (ч. 3 ст. 24 Закону).

Органом досудового розслідування, про який ідеться у ст. 24 Закону, виступає Служба безпеки України, яка згідно зі ст. 5 Закону України «Про контррозвідувальну діяльність» є спеціально уповноваженим органом державної влади у сфері контррозвідувальної діяльності та відповідно ч. 2 ст. 4 Закону України «Про розвідку» входить до розвідувального співтовариства (але не є розвідувальним органом).

Саме в Службі безпеки України акумулюється та піддається аналітичній обробці інформація, отримана в ході як контррозвідувальної, так і розвідувальної діяльності.

Спікер зазначив, що у правозастосовній практиці іноді виникають труднощі щодо правильного

визначення виду діяльності (оперативно-розшукової, контррозвідувальної, розвідувальної), під час якої отримана доказова інформація.

Це пов'язано з тим, що за ст. 5 Закону України «Про контррозвідувальну діяльність» окремі контррозвідувальні заходи можуть здійснюватися деякими органами, яким законом України «Про оперативно-розшукову діяльність» надано право здійснювати оперативно-розшукову діяльність, а за ст. 17 Закону України «Про розвідку» в окремих випадках розвідувальні органи можуть проводити оперативно-розшукові заходи (ч. 1) та контррозвідувальні заходи (ч. 2).

Суддя зазначив, що в кожному випадку слід виходити із суті та спрямованості заходу на досягнення цілей і завдань, визначених у Законах України «Про оперативно-розшукову діяльність», «Про контррозвідувальну діяльність» та «Про розвідку».

Доповідач окреслив основні категорії кримінальних проваджень, у яких використовується інформація, отримана в результаті розвідувальної та контррозвідувальної діяльності:

- у провадженнях, у яких здійснюється спеціальне досудове розслідування та спеціальне судове провадження (*in absentia*), оскільки відповідно до гл. 24-1 КПК України підставою для проведення такої форми судочинства є, окрім оголошення особи в міжнародний розшук, доведеність переховування її від органів слідства та суду на тимчасово окупованій території України або на території держави-агресора;
- у провадженнях щодо кримінальних правопорушень проти основ національної безпеки України, зокрема провадженнях щодо державної зради та всіх передбачених ст. 111-1 КК України форм колабораціонізму;
- у провадженнях щодо воєнних злочинів.

Зупинився спікер також на питаннях про дотримання вимог ст. 290 КПК України щодо матеріалів, отриманих за результатами контррозвідувальної діяльності, та оцінці Верховним Судом доводів стосовно невідкриття стороні захисту документів, які стали правовою підставою проведення контррозвідувальних заходів у контексті практики ЄСПЛ, зокрема у справі «Якуба проти України». (*Yakuba v. Ukraine*) (див., наприклад, справи № 756/4855/17 та № 221/2901/15-к).

Віталій Уркевич виступив з доповіддю на тему «Подолання юрисдикційного імунітету держави-агресора та відшкодування шкоди, завданої війною в Україні: практика Верховного Суду».

Передусім доповідач зупинився на судовому імунітеті та пов'язаних із ним проблемах. Він наголосив, що принцип юрисдикційного імунітету є одним із фундаментальних у міжнародному праві. Зокрема, суддя нагадав про ключові міжнародно-правові документи щодо юрисдикційного імунітету: Конвенцію ООН про юрисдикційні імунітети держав та їх власності, а також Європейську конвенцію про імунітет держав.

Окрему увагу спікер приділив судовій практиці міжнародних інституцій, зокрема знаковому рішення Міжнародного суду ООН у справі за позовом Німеччини проти Італії щодо юрисдикційних імунітетів держав (2012 рік).

Під час виступу спікер детально проаналізував практику Верховного Суду щодо подолання судового імунітету держави-агресора. Так, у постанові від 14 квітня 2022 року у справі № 308/9708/19 КІС ВС дійшов висновку, що після початку збройної агресії проти України у 2014 році українські суди, розглядаючи справу, в якій відповідачем визнано РФ, мають право не застосовувати її судовий імунітет і розглядати справи про відшкодування шкоди, завданої

фізичній особі внаслідок такої агресії.

Крім того, доповідач звернувся до постанови КЦС ВС від 18 травня 2022 року у справі № 428/11673/19, у якій питання судового імунітету рф розглянуто, зокрема, крізь призму права на доступ до суду, гарантованого ст. 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод.

Аналізуючи процесуальні особливості розгляду таких справ, Віталій Уркевич окреслив питання щодо належного позивача та дотримання процесуальних вимог, навівши, зокрема, правові позиції Верховного Суду, сформульовані в постановях від 1 квітня 2025 року у справі № 916/293/24 та від 6 листопада 2023 року у справі № 910/5699/23. Також доповідач розглянув застосування судами доктрини *alter ego* на прикладі постанови КГС ВС від 20 липня 2022 року у справі № 910/4210/20.

Серед ключових процесуальних складнощів у таких провадженнях доповідач назвав проблему належного повідомлення відповідача. Через припинення з 24 лютого 2022 року дипломатичних відносин та поштового обміну з державою-агресором національні суди позбавлені стандартних каналів зв'язку з її органами. Водночас використовують кілька способів інформування сторін: внесення судових документів до Єдиного державного реєстру судових рішень, розміщення оголошень на офіційному вебпорталі Судової влади України, а також надсилання матеріалів на електронні адреси представницьких органів рф тощо.

Захід організував Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого.

<https://supreme.court.gov.ua/supreme/pres-centr/news/2114384>